

ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ

Заболотна О. А.

У статті висвітлено особливості реалізації стратегії трансдисциплінарності в освіті й наукових дослідженнях. Розмежовано поняття "дисциплінарність", "мультидисциплінарність", "міждисциплінарність", "трансдисциплінарність". Зроблено висновок про стратегічне значення трансдисциплінарності в укладанні курикулуму для альтернативних шкіл.

Ключові слова: дисциплінарність, мультидисциплінарність, міждисциплінарність, трансдисциплінарність, альтернативна освіта, альтернативна школа, курикулум.

В статье раскрыты особенности реализации стратегии трансдисциплинарности в образовании и научных исследованиях. Разделены понятия "дисциплинарность", "мультидисциплинарность", "междисциплинарность", "трансдисциплинарность". Сделан вывод о стратегическом значении трансдисциплинарности в построении курикулума для альтернативных школ.

Ключевые слова: дисциплинарность, мультидисциплинарность, междисциплинарность, трансдисциплинарность, альтернативное образование, альтернативная школа, курикулум.

The article elucidates peculiarities of implementing the strategy of transdisciplinarity in education and scientific research. The terms "disciplinarity", "multidisciplinarity", "interdisciplinarity", and "transdisciplinarity" have been differentiated. The conclusion on the strategic importance of transdisciplinarity for devising curriculum in alternative schools has been reached.

Key words: disciplinarity, multidisciplinarity, interdisciplinarity, transdisciplinarity, alternative education, alternative school, curriculum.

Необхідність підвищення якості середньої освіти знаходиться у прямій залежності від пропозиції, що склалася на ринку освітніх послуг. Можливість вільного вибору навчального закладу – це вже не просто потреба, а норма сьогодення, яке настійно вимагає розширення спектру шкіл для надання як традиційних, так і альтернативних освітніх послуг.

У європейській освіті з тонкою межею між традиційними й альтернативними школами розмежування навчальних закладів різних типів часто стає можливим завдяки основним стратегіям, покладеним в основу вибору форм і методів навчально-виховної діяльності.

Альтернативна освіта відбувається за рахунок застосування низки стратегій, серед яких найбільш значущими є: стратегія бріколажу, візуалізації досвіду (евритмія, театралізація, словесний портрет і малюнок), трансдисциплінарності і множинності інтелекту. Метою цієї статті є розкриття особливостей застосування стратегії трансдисциплінарності до функціонування середніх закладів альтернативної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При розрізненні типів навчальних програм, за якими навчаються учні в школах різних типів, стратегічне значення мають дисциплінарність, мультидисциплінарність, інтердисциплінарність і трансдисциплінарність.

Одним з перших проблемі інтердисциплінарності в навчанні присвятив свої наукові розвідки Л. Міт (1979) [5], який зробив спробу дати їй визначення. Його визначення були уточнені в працях Дж. Кляйн [3; 4]. Найбільший інтерес до практичної реалізації ідей інтердисциплінарного, мультидисциплінарного і трансдисциплінарного підходів у навчальному процесі виявили американські і європейські науковці на початку ХХІ ст. У цей час було видано низку праць, присвячених вибору методів інтердисциплінарного навчання (Т. Аугсбург) (2006) [2], процедурі оцінювання учнів, які перебувають в інтердисциплінарному навчальному середовищі (Д. Мос) (2008) [6], загальним підходам до трансдисциплінарності в навчальному процесі (Т. Осборн) [8].

Як зазначає президент Міжнародного центру трансдисциплінарних досліджень (Le Centre International de Recherches et Études Transdisciplinaires (CIRET)) Б. Ніколеску, потреба у тісних зв'язках між різними науковими галузями і навчальними предметами спричинила виникнення у ХХ ст. мультидисциплінарності і міждисциплінарності як визначальних стратегій, які визначали перспективи проведення наукових досліджень. Згодом вони були перенесені в площину навчальної діяльності у вищих навчальних закладах, а пізніше і в середніх школах.

У європейській освіті 80–90-х рр. почали розглядати необхідність застосування цих стратегій до навчання дітей уже з раннього віку. Найбільш дієвим майданчиком для застосування мульти- і міждисциплінарності в навчанні стали альтернативні школи. Дисциплінарний підхід упродовж століть побутовував у традиційній освіті і використовувався з метою генерування нового знання в межах однієї дисципліни з використанням властивої їй наукової методології.

Мультидисциплінарний підхід розширив межі традиційного за рахунок застосування знань з інших галузей наукового знання, проте його мета залишилася тією ж, що й при дисциплінарному підході.

Міждисциплінарність відрізняється від мультидисциплінарності тим, що вона переносить окремі методи дослідження з одної дисципліни в іншу [7, с. 4].

Префікс "транс" передбачає злиття навчальних дисциплін з метою повноцінного розуміння сучасного світу, цілісність якого не може бути поділена для розуміння на частини, які є предметом вивчення окремих дисциплін. Найвищим виявом інтегрованого навчання є трансдисциплінарність, яка не є поєднанням дисциплін. Трансдисциплінарність означає "понад дисциплінами". У той час, коли міждисциплінарні програми беруть початок в окремих дисциплінах, трансдисциплінарні розпочинаються з проблеми, і у процесі розв'язання цієї проблеми актуалізують знання з тих дисциплін, які необхідні для цього [5, с. 10].

В успішному трансдисциплінарному навчальному середовищі учень ставиться до окремих предметів не просто як джерела певного об'єму знань, а як до "читання світу з унікальної точки сприйняття" [6].

Проте, незважаючи на всі відмінності, дисциплінарні і трансдисциплінарні дослідження не антагоністичні, а взаємодоповнювальні за своєю природою. Як образно пояснює Б. Ніколеску, "дисциплінарна, мультидисциплінарна, інтердисциплінарна і трансдисциплінарна стратегії подібні до чотирьох стріл, випущених з одного лука, ім'я якому знання" [7, с. 4] (див. рис. 1).

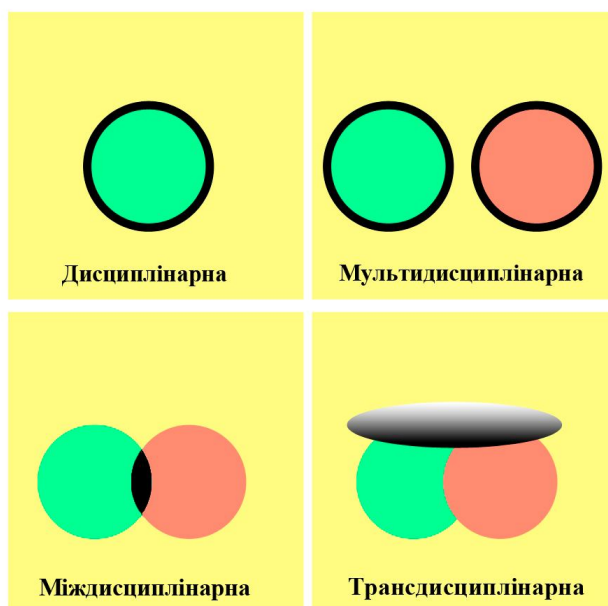

Рис. 1. Стратегії організації навчально-виховного процесу в школах

Стратегія трансдисциплінарності визначає організацію навчально-виховного процесу без чіткого поділу на навчальні предмети, що є можливим лише в умовах альтернативного навчального закладу. Прикладом таких навчальних закладів є вальдорфські школи, школи М. Монтесорі, Вільні шкільні общини Г. Вінекена, кемпхільські школи, школи Садбері, школи А. Нейла та деякі європейські школи, які функціонують егідою освітніх організацій.

Ключова ідея трансдисциплінарності полягає в об'єднанні різних академічних дисциплін і практики для розв'язання проблеми. Трансдисциплінарні дослідження співіснують з монодисциплінарними дослідженнями. Як вважає Дж. Кляйн, яка певний час була президентом Асоціації інтегрованих досліджень, "трансдисциплінарність дає змогу підвищити нереалізований інтелектуальний потенціал і, як наслідок, його ефективність" [4, с. 4]. Дитиноцентричний підхід до навчальної діяльності, який є однією з підвалин трансдисциплінарного навчання, дає змогу поєднати різні навчальні дисципліни і максимально наблизити учіння до власного досвіду учнів [8, с. 2].

Цей підхід набуває популярності в сучасній середній освіті, проте чи має він достатнє поле для комплексного застосування в традиційних школах з чітко усталеним поділом на навчальні предмети, чітко укладені в сталий розклад? Яку міру інтеграції може передбачати традиційний шкільний курикулум, найчастіше представлений засобом переліку традиційних шкільних предметів, запропонованих до вивчення і регламентованих нормативними документами з обов'язковими до виконання інструкціями?

Як вважає американська дослідниця трансдисциплінарного підходу до шкільного навчання Т. Осборн, "поняття курикулуму часто є синонімічним з каталогом навчальних предметів, які не змінюються впродовж десятиліть" [8, с. 3]. Досвідчені педагоги, які працюють в традиційних школах, стверджують необхідність чіткого поділу на навчальні предмети, обґрунтовуючи їх наявністю освітніх стандартів і стандартизованих тестів, які дають змогу, у найкращому разі, лише запровадити елементи інтердисциплінарності у навчальний процес, таким чином показавши зв'язки між чітко розмежованими предметами.

Проте курикулум – це більше ніж технічний процес нагромадження чітко структурованого матеріалу, спрямованого на опанування чітко окреслених стандартами компетенцій і суми знань. Він має

уособлювати собою "цілісність людського досвіду", як вважають поборники трансциплінарності в освіті. Курикулум – це скоріше визначення філософії й епістеміології, ніж освітнього продукту чи процесу.

Такий підхід не суперечить основним засадам альтернативної освіти, серед яких у вказаному контексті варто виокремити такі, як: активна участь учнів у процесі творення знань; діалогічний підхід до навчання і виховання; орієнтування на емоційну й пізнавальну сферу навчання, урахування власного досвіду учнів; застосування холістичного підходу, згідно з яким людина є єдністю тілесного, духовного й психічного і є нерозривно пов'язаною з суспільним і екологічним середовищем; поєднання різних предметів і видів діяльності для опанування певною сукупністю знань; створення педагогічних умов для трансгресивності, долання меж.

Нетрадиційна організація навчального простору, притаманна альтернативним школам, відкриває можливості для трансдисциплінарного учіння. Як правило, у них створено умови для поєднання індивідуального і групового навчання у формах, які є комфортними для учня. Зважаючи на те, що альтернативні освітні моделі наголошують на важливості взаємозв'язку між ефективним учінням і емоційним комфортом вихованців, при організації навчального середовища особливої ваги надають естетичному оформленню, базованому на врахуванні психологічних особливостей учасників навчального процесу.

Зважаючи на те, що у вальдорфських і кемпхільських школах дотримуються ідеї органічних природних кольорів і форм, навіть кути у приміщеннях таких шкіл заокруглені. У школах Р. Штайнера і К. Кеніга прагнуть цілісно розвивати особистість через "голову, серце й руки" засобом інтегрованого курикулуму, який, незалежно від характеру навчального матеріалу, є поєднанням впливу кольору і форми (з використанням малювання, ліплення з глини, виготовлення виробів з паперу, металу тощо, драматизації, співу, танцю).

Школи М. Монтесорі, які є майже в усіх європейських країнах, "яскраві, теплі й затишні, сповнені рослин, тварин, витворів мистецтва, музики й книг" [10, с. 247]. У характеристиці альтернативного курикулуму шкіл М. Монтесорі, зробленій на Всесвітньому форумі з питань раннього навчання і виховання (Белфаст, 2009), зазначено, що:

- у таких школах курикулум ґрунтується на "філософії миру" М. Монтесорі;
- у цьому так званому "космічному курикулумі" галузі наукового знання взаємопереплетені, діти спонтанно встановлюють між ними взаємозв'язки [9].

Александр Нейл описував свою школу як місце, де не нав'язують свою волю, як місце для гри, де панує повний безлад. В той же час школа зі своїми дерев'яними будівлями, великим парком, здається, особливо влітку, одним з найкращих місць у світі, це справжня сільська школа, про яку А. Фер'єр на початку ХХ ст. міг лише мріяти. У цій школі уроки необов'язкові, діти можуть гратися або робити вироби в майстернях увесь день, якщо їм це подобається, а увечері на них чекають танці, театр і розваги.

У школах Садбері взагалі відсутні як поділ на навчальні предмети, так і розклад занять, оскільки учні роблять те, що вони хочуть робити, причому з великим ступенем активності і сконцентрованості. Найчастіше учні навіть не задумуються над тим, чи відбувається процес навчання. Спільною темою є вільний вибір видів діяльності, а навчання є побічним продуктом [1]. Взаємне навчання, яке є необхідним елементом виконання трансдисциплінарних проектів, – це базовий процес обміну, генерування й інтегрування існуючого і нового знання в різних галузях науки і практики.

Отже, вищевикладене дає змогу дійти висновку про те, що трансдисциплінарне навчання відповідає сучасним потребам переходу від навчання до учіння, що підвищує рівень мотивації учнів і їхньої відповідальності за результати. Продемонстровано стратегічний вплив трансдисциплінарності на курикулум альтернативних шкіл, у яких створено умови, які забезпечують свободу вибору форм і методів навчання. Водночас підкреслено, що трансдисциплінарні проекти можуть бути ефективними, якщо вони мають чітко визначені цілі і компетентне управління, яке підтримує креативність. Учасники повинні брати участь в розробленні трансдисциплінарного проекту з самого початку і повинні постійно бути активними. Вважаємо, що розроблення й реалізація трансдисциплінарних проектів в альтернативних школах вимагають подальших досліджень.

Література

1. A Day at Sudbury Valley [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sudval.org/01_abou_02.html – Назва з екрана.
2. Becoming Interdisciplinary: An Introduction to Interdisciplinary Studies / Tanya Augsberg. Kendall / Hunt Publishing Company, 2006. – 210 p.
3. Klein J. Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice / Julie T. Klein. – Wayne State University Press, 1990. – 331 p.
4. Klein J. Th. Transdisciplinarity: Joint Problem Solving Among Science, Technology, and Society: An Effective Way for Managing Complexity / Julie Thompson Klein. – Birkhäuser, 2001. – 332 p.
5. Meeth L. Interdisciplinary studies: A matter of definition / L. Meeth // Change. – 1978. – Issue 7. – № 10.
6. Moss D. Interdisciplinary Education in the Age of Assessment / David M. Moss. – NY :Taylor & Francis, 2008. – 205 p.
7. Nicolescu B. The transdisciplinary evolution of learning / Basarab Nicolescu. – Режим доступу: http://www.learndev.org/dl/nicolescu_f.pdf – Назва з екрана.

8. Osborn T. Beyond the Boundaries: A Transdisciplinary Approach to Learning and Teaching / Terry A. Osborn. – Westport : Greenwood Publishing Group, 2003. – 174 p.
9. The Montessori Curriculum. World Forum on Early Care and Education (Belfast, June, 2009) [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
https://ccie-media.s3.amazonaws.com/wf09_agenda/5_glasgow.pdf – Назва з екрана.
10. The Montessori Method: The Origins of an Educational Innovation: Including an Abridged and Annotated Edition of Maria Montessori's "The Montessori Method" / [Maria Montessori](#), [Gerald Lee Gutek](#). – Rowman & Littlefield, 2004. – 295 p.